

مقیاس‌های اندازه‌گیری در خنجین و فس اراک xenejin vafs

دکتر علی اکبر ریاحین

مقیاس‌های طول

به ترتیب از کم به زیاد: پنجا (panja) چَرگ (čareg) یاروم آرشین (yarum Aršin) آرشین (aršin) و آغاج (āqāj) پنجا (چهار انگشت): به اندازه یک هشتم متر و حدود ۵/۱۲ سانتی‌متر است. برای اندازه‌گیری طول‌های کوچک مثل قسمتی از قالی و گلیم به کار می‌رود و اندازه آن از نوک انگشت سبابه تا نوک انگشت کوچک دست است، وقتی که چهار انگشت تقریباً به طور کامل باز باشد.

چرگ (čareg): به یک چهارم متر یعنی ۲۵ سانتی‌متر گفته می‌شود. اندازه آن از نوک انگشت شست (ابهام) تا نوک انگشت کوچک دست است. وقتی که به صورت کامل باز باشد به اضافه بند اول انگشت شست. یعنی اول به اندازه دست باز شده اندازه می‌زنند و بعد یک بند انگشت به آن اضافه می‌کنند.

یاروم آرشین: به اندازه یک دوم متر است و به وسیله یک چوب صاف گرد و محکم که معادل دو چرگ یا چهار پنجا باشد طول را با آن اندازه می‌گیرند.

آرشین: معادل یک متر است که با دو بار به کار بردن یاروم آرشین یا چوب نیم متری یک آرشین به دست می‌آید.

آغاج: معادل یک فرسخ یا حدود شش کیلومتر تقریبی است و به فاصله دو روستا که بین ۵۵۰۰ تا ۶۵۰۰ متر باشد، اصطلاحاً بیرآغاج (یک فرسخ) می‌گویند.

مقیاس‌های سطح

هکتار: برای زمین مزروعی بویژه دیم بکار می‌رود که معادل ده هزار متر است. به هر هکتار زمین آبی تای (Tai) می‌گویند و نصف آن سیرناخ (Sirnakh) نام دارد.

گُوْهان (gowhān)

برای اندازه‌گیری زمین‌های دیم قابل استفاده است و تقریباً معادل یک هشتم هکتار یعنی حدود ۱۲۵۰ متر مربع است. گوهان را با قدم یا گام اندازه می‌گیرند. قدم فاصله دو پا در موقع حرکت است تا حدی که تعادل قدم‌کننده بر هم نخورد (یک قدم معمولی یک شخص متوسط‌قامه).

در زمین‌های کوچک آبی واحدی وجود دارد به نام شیر (šer) که حدوداً نیم هکتار است.

مقیاس‌های زمان

دقه Daqe: همان دقیقه و به هر ساعت «ساعات» می‌گویند. یک شبانه روز، ۲۴ ساعت «گون» (Gun).

آی برج: یک ماه قمری

ایل: معادل یک سال از بهار تا بهار

قرن: که در میزان آن را بعضی‌ها ۱۰۰ سال و عده‌ای ۳۰ سال می‌دانند.

مقیاس‌های وزن:

مثقال: یک شانزدهم سیر، حدود ۵/۴ گرم.

سیر: یک چهارم من یا بادمان. هر سیر حدود ۷۵ گرم است.

چرگ: معادل ده سیر است.

بادمان: یک من معادل ۳ کیلوگرم که نیم من معادل یاروم بادمان است.

خلوار (خروار):

معادل یک صد من یا ۳۰۰ کیلوست و برای اندازه‌گیری محصولات کشاورزی مثل گندم، جو و سیب‌زمینی به کار می‌رود.

وسيله اندازه‌گیری خروار «قپان» یا قپان است.

مقیاس‌های حجم

لیتر: برای اندازه‌گیری مایعات مثل نفت و بنزین.

قفیز (qafiz):

برای اندازه‌گیری محصولاتی چون جو و گندم از یک ظرف چوبی مکعب مستطیل به طول ۵ چرگ (حدود ۱۲۵ سانتی‌متر) و عرض و

ارتفاع ۶۲ سانتی‌متر (نیم چرگ) استفاده می‌شود. بر قفیز حدود ۱۴ من گندم و ۱۱ من جو ظرفیت دارد.

کیله (kila):

یک طرف استوانه‌ای چوبی است به قطر حدود ۲۵ و ارتفاع ۱۲ سانتی‌متر. کیله برای اندازه‌گیری و تقسیم گندم به کار می‌رود، در سر خرمن یا در آسیاب برای تعیین سهم آسیابان.

گُوآله (guvâlah):

یک ظرف بافته شده از جنس گلیم است که حجم ثابتی ندارد. وقتی از جنس پر می‌شود دهانه آن بزرگ و به طرف بالاست و آن را روی چهارپا برای حمل بار می‌اندازند.

ضرب‌المثل‌هایی در ارتباط با مقیاس‌های اندازه‌گیری سنتی

«عین تلخاب گُوآله سِدِر» (eine talxâbe guvâla seder)

«مثل گُوآله تلخاب است».

به چیزهایی که بیش از حد معمول حجم داشته باشد مثل جیب لباس، به تمسخر از این مثل استفاده می‌کنند.

تلخاب روستایی است در دو فرسنگی شرق خنجین و فس اراک که در گذشته گُوآله‌های مناسب و بزرگی در این روستا درست می‌کردند.

ضرب‌المثل‌هایی با استفاده از مقیاس اندازه‌گیری:

گُونو موز گَشَمی (gunu muz gešmi)

روزگار نمی‌گذرد، سخت می‌گذرد.

گُونه قارا دور (gune qârâ dur)

روزگارش سیاه (تباه) است.

گُونو موز تو توب شوشیه (gunu muz totob šušya)

روزگارمان را داخل شیشه کرده. سخت به ما فشار و ناراحتی وارد کرده است.

آلته آیلِگده (âlte ailigdeh)

شش ماهه است. به افراد عجول می‌گویند. گاهی نیز می‌گویند:

یده آیلِگده (yadde ailigdeh) هفت ماهه است.

مطلب مقیاس‌ها در سال ۶۴ به دفتر فرهنگ مردم ارسال شده است. زمانی که گردآورنده دانشجوی سال اول پزشکی بود..
راویان: محمد عیسی هفته خانگی، فاطمه حافظی، نصرت‌الله فرزند یعقوب.

فرهنگ
شماره ۷